

kes, at mens modtagelsen af *Salt og brød* var altovervejende positiv, har *Havnearbejderne* fået en anderledes kritisk medfart.

I *Arbejderhistorie nr. 32 (1989)* lever faghistorikeren Jens Engberg den således ikke megen ære som historisk skrivning, mens folkemindeforskeren Flemming Hemmersam specielt savner etnografiske og folkloristiske problemstillinger og betegner bogen som éndimensionel arbejderkulturforskning. Der er væsentlige elementer i begges kritik, specielt hvad angår resultaternes stærke afhængighed af det langtfra uproblematisk interview- og erindringsmateriale. Men generelt tegnes der et urimeligt negativt billede, som hverken yder forfatterens intentioner eller bogens mange fortjenester fuld retfærdighed.

I det seneste ti-år har standpunkterne været kraftigt trukket op i den arbejderhistoriske debat. Bevægelses- og klasse-standpunkterne er ofte blevet formuleret som hinanden udelukkende, selv om de færreste talsmænd, uanset placering, vil benægte at arbejderhistorien i praksis må inddrage begge perspektiver. Jens Engbergs skarpe tone bærer præg af, at han grundlæggende har opfattet Svend Aage Andersens bog som en fornægtelse af den bevægelsesorienterede historieskrivnings værdi, men denne opfattelse har undertegnede – iøvrigt også bevægelsesorienterede – anmelder svært ved at finde belæg for.

Svend Aage Andersens placering blandt klassehistorikerne og blandt fortalere for et perspektivskifte er naturligvis åbenbar, men både i den arbejderhistoriske debat og i sin forskningsmæssige praksis har netop han undgået den absolutte enten – eller position. Specielt i *Salt og brød* er der tale om en frugtbar medinddragelse af bevægelsen i analysen, således allerede i

den grundlæggende periodisering af arbejdslivet indenfor en opkomstfase (før 1894), en konsolideringsfase og en integrationsfase (efter 1919). Og selv om organisationernes betydning i havnearbejderundersøgelsen er mindre systematisk tilgodeset, negligeres de ingeniørlunde. Svend Aage Andersens bestræbelser handler om at etablere ny – og absolut påkrævet viden om den anonyme arbejderklasses tilværelse. Men i sin prioritering af dette perspektiv fornægter han ikke relevansen af bevægelsesperspektivet.

Erik Strange Petersen

Else Trangbæk: *Mellem leg og disciplin. Gymnastikken i Danmark i 1800-tallet*. (Bogforlaget Duo, 1987). 240 sider.

Med sin licentiatafhandling om den danske gymnastik i 1800-tallet – der nu er udkommet i bogform – tegner Else Trangbæk et tydeligt billede af udviklingen og spændingen mellem to dominerende gymnastikformer i forrige århundrede: den tyske og den svenske.

Men ikke nok med det, afhandlingen formår også at demaskere en række af myterne om dette forhold, som tidligere idrætshistoriske studier har været med til at cementere. Afhandlingen demonstrerer samtidig betydningen af den synsvinkel, man anlægger for tolkningen af historien. Perspektivet i den hidtidige historieskrivning vedrørende gymnastikkens udvikling har været, at se den folkelige idræt i skytte- og gymnastikbevægelsen som en del af højskolebevægelsen. Dermed har fremstillingerne i en vis udstrækning haft samme funktion som festskrifterne for virksomheder, fagbevægelser m.v. – nemlig en legitimerende funktion. Else Trangbæk anskuer idrætten både som form og indhold, dvs. hun undersøger både

den pædagogiske udformning og værdigrundlaget, hvorimod hun ikke lægger så stor vægt på de organisatoriske forhold.

Der er meget konkret viden at hente i denne bog, som er grundig og systematisk i kortlægningen af de forskellige gymnastiksystemers indhold og værdigrundlag; deres udbredelse; hvor gymnastikken fandt sted; hvem der dyrkede og ledede den m.v. Dette vidner om et omfattende studie i de primære kilder. Der er også meget helt ny viden at hente, bl.a. fordi Trangbæk tager de ellers overset private gymnastikinstitutter og fire gymnastikforeninger i byerne med i sin behandling – ikke kun den gymnastik man finder i skolenre samt i tilknytning til højskolerne og skytteforeninger på landet.

Den mest markante pointe i bogen er nok den tydelige demonstration af paradokset mellem den ideelle selvforståelse blandt den lingske/svenske gymnastiks tilhængere og det reelle gymnastikpædagogiske indhold af denne gymnastik. Den lingske gymnastiks sejrsgang var – i al fald i gymnastikpædagogisk og tildels socialisationsmæssig henseende – et tilbageskridt.

Det er som nævnt normalt at skildre denne gymnastik som en del af en større politisk demokratisk rejsning. Nemlig som en del af bondebevægelsen. Dette billede tegnes af gymnastikken, fordi man knytter den sammen med højskolemiljøet og med det ædle sigte at rette den af arbejdet knoglede og nedbøjede krop samt tilføre folket ånd – et nordisk ideal om foreningen af sjæl og legeme. Foreningen af kroppen og ånden gennem gymnastik og folkeoplysning bliver dermed en del af en større kamp (forfatningskampen) og en del af den folkelige selvforståelse. Som sådan trives den stadig i højskolekredse.

Målet med denne gymnastik var – som en af dens fortalere C. A. H. Nor-

lander udtrykker det – »at gøre kroppen til viljens lydige redskab« og dertil kræves at »den strengeste tugt og påpasselighed opretholdes« (157, 158). Else Trangbæk påviser, at denne arbejdsform i såvel system som indhold lagde op til en langt strengere disciplin end man tidligere havde været vant til i gymnastikken i Danmark.

Pointen er at denne gymnastik som – sat overfor den tyske og militærisk inspirerede gymnastik – blev kaldt demokratisk, i realiteten byggede på militære dyder som præcision, kropsbeherskelse og disciplin. I denne gymnastikform var der tale om udførelse (af fysiologisk korrekte og regelmæssige øvelser) under stram kommando af en leder eller som det hed i de kredse »delingsførere«. I denne dirigerede gymnastik holdt man i bogstavelig forstand »kæft, tridt og retning« – den lagde ikke op til, at der skulle være tale om selvstændigt tænkende og handlende individer.

I modsætning hertil viser Else Trangbæk hvorledes den tyske gymnastik tager udgangspunkt i det hele og handlende menneske. Det må være et paradoks ikke mindst for den folkelige historieskrivning, at modsætningen i dansk gymnastik mellem tysk og svensk og mellem højre og venstre bliver som beskrevet, nemlig mellem leg og disciplin.

Forklaringen ligger ifølge Trangbæk i en misforstået overtagelse af en udenlandsk debat – og den ligger udenfor gymnastikken selv, i de historiske og institutionelle rammer. Den folkelige gymnastik måtte vende sig mod den etablerede, og med tilknytningen til højskolen og venstrebevægelsen blev denne gymnastik til et væsentligt led i en kollektiv identitetsdannelse – så må vi leve med, at dette samtidig forårsagede en del forvirrende mytedannelser.

Det er en velskrevet bog og et grundigt håndværk.

Kurt Klaudi Klausen